

MEHMED AĞA CAMİİ'NDE GÖRÜLEN TAŞ İŞLEMECİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Kadriye Figen VARDAR**

ÖZ

İstanbul'un Fatih ilçesinde, Çarşamba semtinde bulunan Mehmed Ağa Camii, tekke, hamam, türbe ve çeşmeden oluşan bir külliye içinde yer almaktaydı. Türbe ve hamam yapısı ile birlikte günümüze ulaşan cami, 1585 yılında Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa tarafından Davud Ağa'ya inşa ettirilmiştir. Arşiv belgelerine göre camide, Sultan II. Mahmud (1808-1839), Sultan Abdülaziz (1861-1876) ve Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) dönemlerinde birtakım onarımlar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, 16. yüzyıl eseri olan Mehmed Ağa Camii'nin taş işlemeciliği incelenmiş, taş malzemenin yapısal ve süsleyici unsurlardaki kullanımı hakkında bilgiler verilmiştir.

Taş malzeme kullanımında döneminin karakteristik özelliklerini gösteren yapının duvar örgüsünde tuğla ile almaşık olarak küfeki taşı kullanılmıştır. Mimar Sinan'ın eserlerinde olduğu gibi yapısal kullanımda tercih edilen küfeki taşının yanı sıra Marmara mermeri ve serpantin breşi gibi nitelikli taşlar, süsleyici özellikleriyle mimari unsurlarda yer almıştır.

Eserin üzerinde yer alan taş süslemelerin kullanım alanlarına baktığımızda; taçkapı, mihrap, minber, mahfil korkulukları, kapı ve pencere söveleri, kemerler, sütunlar, sütun başlık ve kaideleri ve kitabeleri görmekteyiz. Taş süslemelerde kabartma, kazıma, kafes oyma, yontma, geçme ve boyama ile oluşturulan süsleme teknikleri yer almaktadır. Geleneksel yöntemlerle oluşturulan süslemelerde, geometrik süslemeler, bitkisel süslemeler, yazılar, mimarlık biçimleriyle oluşturulan süslemeler etkili olmakta, sınırlı ölçüde de olsa devşirme malzeme ile oluşturulan renkli taş işlemeciliği örnekleri de görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Ağa Camii, onarım, taş, mimarlık unsurları, süsleme

AN EVALUATION OF THE STONE DECORATION IN MEHMED AGA MOSQUE

ABSTRACT

Mehmed Aga Mosque was located in a *külliye* comprising of a dervish lodge, a Turkish bath, a mausoleum, and a fountain in Çarşamba quarter of Istanbul's Fatih district. Still existing with its mausoleum and Turkish bath, the mosque had been built by Davud Agha on the order of Chief Harem Eunuch Mehmed Agha. According to documents from archives, some restorations took place on the Mosque in the periods of Sultan Mahmud II (1808-1839), Sultan Abdulaziz (1861-1876) and Sultan Abdulhamid II (1876-1909). Stone decorations in

* Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 54187, Proje başlığı: İstanbul'daki 16. yüzyıl Camilerinde Taş Süslemeler". İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne değerli desteğinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Tarihi Anabilim Dalı, kfvardar@istanbul.edu.tr

Mehmet Aga Mosque, a building from the 16th century, we studied decorative use of stone material in structural and ornamental elements in this building.

A showcase of the characteristic features regarding the use of stone material in its period, structure's masonry consists of bricks and limestone used alternative manner. Along with the "kufeki" limestone, which is preferred in structural utilisation just like in the buildings of Sinan the Architect, quality stones such as Marmara marbles and serpentine breccia were used as ornamental features in the structure.

When we examine the area of utilization for the stone ornaments we can see that they were used on the portal, mihrab, mimbar, mahfils, door and window frames, arches, pillars, pillar caps and bases, and inscriptions. Ornamentation techniques on the stone ornaments are made by ways of relief, engraving, latticework, sculpturing, inserting, and painting. Within the ornamentations made by ways of the traditional methods, geometric and floral ornamentations, calligraphies, and ornamentations depending of architectural shapes have a dominant effect. However, although limited, we can also see the examples of coloured stone decorations made by spolia.

Keywords: Mehmet Aga Mosque, restoration, stone, architectural elements, ornamentation

Giriş

Mehmed Ağa Camii, İstanbul'un Fatih ilçesinde, Çarşamba semtinde, darülhadis, tekke, türbe, hamam ve çeşmeden oluşan bir külliye içinde yer almaktaydı.¹ Sultan III. Murad döneminde (1574-1595) Dârüssaâde Ağası olan Habeşî Mehmed Ağa'nın² yaptırdığı külliye binalarından cami, Mehmed Ağa'nın türbesi ve çifte hamam günümüze ulaşmış, darülhadis ve Halvetiye tekkesi yıkılmış ve ortadan kalkmıştır.³ Hadikatü'l-Cevâmi'de, darülhadisin dışında birde medresenin olduğu bilgisi yer almaktadır.⁴ Söz konusu olan medresenin günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır.⁵Avlunun doğu kapısı üzerinde yer alan kitabeğe göre Mehmed Ağa

¹ 1591 tarihli vakfiyesi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer almaktadır (Emanet Hazinesi, Env.no. 3028).

² Osmanlılarda yaklaşık 380 yıl, Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi için Dârüssâde ifadesi kullanılmıştır. Buranın her türlü hizmetiyle uğraşan ve Kızlar ağası olarak da bilinen Dârüssâde ağası, Osmanlı sarayının, bütün Enderun ve Harem-i Hümayun ağalarının en büyüğü idi. Bu görev, 16. yüzyılın sonlarına kadar hadım ak ağaların amiri olan Kapı ağasına verilmiş ise de H. 990/1582 yılında Habeşî Mehmed Ağa yetkilerini kullanarak Bâbüssaâde ağalığının üstünde "Dârüssâde Ağalığı"nın kurulmasını sağlamış ve Dârüssâde ağası unvanını almıştır. H.995/ 1586-1587 yılında Bâbüssaâde ağalarının idaresinde olan Haremeyn Evkaf-ı Nezareti görevini de üstüne almıştır. Habeşî Mehmed Ağa H.999/ 1590 yılında rahatsızlığı sonucunda vefat etmiştir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s.172-173; Ülkü Altındağ, "Dârüssâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul, 1994, s.1; Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, c. 3, Haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Akt. Seyit Ali Kahraman, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 946.

³ Aptullah Kuran, Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 223.

⁴ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâtu' Efendi ve Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi İstanbul Camileri ve Diğer Dini –Sivil Mi'mari Yapılar*, Haz. Ahmed Neziğ Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, s. 262.

⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, İstanbul medreseleri ile ilgili makalesinde, Mehmed Ağa vakfiyesinden anlaşıldığı gibi Çarşamba'da Mehmed Ağa Külliyesi'nin bir parçası olarak medresenin inşa edildiğini ve yapının günümüze ulaşmadığını ifade etmektedir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 7-8, İstanbul, 1977, s. 354.

Camii, 1585/H. 993 yılında Mimar Davud Ağa⁶ tarafından inşa edilmiştir. Cami ile birlikte Mehmed Ağa'nın türbesi de Tuhfetül-Mi'marin'de kayıtlıdır.⁷

Caminin içinde Mehmed Ağa tarafından kurulan ve sadece medresesi ve darülhadisi müderrislerine açık olan bir kütüphanenin yer aldığı bilinmektedir.⁸ Ayrıca Pertevniyal Valide Sultan'ın 1855 (H.1272) yılında, kütüphaneye 29 cilt kitabı vakfettiği⁹, 20 Ağustos 1898 tarihli belgeden de cami içindeki kütüphaneden Pertevniyal Valide Sultan Kütüphanesi olarak bahsedildiği öğrenilmektedir.¹⁰

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelere göre Mehmed Ağa Camii'nin belirli dönemlerde onarımlar geçirdiğini görmekteyiz. Çalışmada yer alan arşiv belgeleri ışığında Mehmed Ağa Camii'nde yapılan ilk onarım Sultan II. Mahmud (1808-1839) döneminde gerçekleştirilmiştir. 9 Şubat 1824 tarihli Hatt-ı Hümayun'dan 399 buçuk kuruş 10 paralık bir masrafla caminin suyollarının onarıldığı anlaşılmaktadır.¹¹ Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde de 3 Ekim 1870 tarihli belgeye göre caminin harap olan bazı yerlerinin 23.500 kuruşluk bir masrafla Yani Kalfa tarafından onarılması için gerekli izin verilmiştir.¹²

Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde, Mehmed Ağa Camii'nde ve ek birimlerinde yoğun bir onarım faaliyeti olduğu dikkati çekmektedir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin tehlikeli bir şekilde harap olduğundan yıktırılmış olan imama tahsis edilmiş meşrutanın Hacı Hristo Kalfa tarafından yeniden inşa edilmesi konusundaki ayrıntılı yazısı üzerine¹³, 26 Temmuz 1882 tarihli irade ile inşaat için

⁶ Semavi Eyice'ye göre "Mimar Davud Ağa hakkında birçok belge elde edilmiş olmakla birlikte, hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir ve hangi tarihte dünyaya geldiği tespit edilememiştir. Mimar Sinan'ın yanında eğitim görmüş ve 1575-76 (H.983) ve 1576-77 (H.984) yıllarında Suyolu nâzirliğinde bulunmuştur. 1585 (H. 993) yılında Saray-ı Hümayun'da bir oda ile hamam ve ilk önemli eseri olan Çarşamba Mehmed Ağa Camii'ni inşa etmiştir. Caminin karşısındaki hamamı ve haziredeki türbeyi onun inşa ettiği bilinir. Mimar Sinan 1588 (H. 996) yılında vefat edince Mimarbaşılığa Davud Ağa getirildi. Davud Ağa, İncili Köşk ile Sepetçiler Köşkü'nün temel atışı ve yapılışında rol oynadı. Mimar Sinan tarafından yarıda bırakılan Fâtih'de Nişancı Mehmed Paşa Camii, Mesih Mehmed Paşa Camii ve Cerrah Mehmed Paşa Camii'ni inşa ettiği düşünülürse de bunu destekleyecek yeterli kayıt bulunmamaktadır. Sultan III. Murad'ın 1595 (H. 1003) yılında ölümü üzerine, Ayasofya'da inşa edilen türbesinde Davud Ağa ile birlikte Dalgıç Ahmed Ağa'nın da hizmeti olduğuna ilişkin düşünceler vardır. Çarşıkapı'da yer alan Koca Sinan Paşa Külliyesi Davud Ağa'nın eseridir. Gazanfer Ağa Külliyesi Davud Ağa'nın Mimarbaşılığı yıllarında inşa edilmiş olmakla birlikte onun eseri olduğunu ispatlayacak kesin bir kayıt yoktur. Eminönü'nde Yeni Valide Camii'nin temellerini atan Davud Ağa, inşaat 1 zırâ kadar yükseldiğinde vefat etmiş ve yerine Dalgıç Ahmed Çavuş görevlendirilmiştir. Davud Ağa'nın hangi tarihte ve nasıl öldüğü tam olarak tespit edilememiştir. Kabinin de nerede olduğu bilinmemektedir. Davud Ağa, Türk klasik üslubuna bazı yenilikler getirmekle birlikte Mimar Sinan geleneğini sürdüren usta bir mimar olmuştur." Bkz. Semavi Eyice, "Davud Ağa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul, 1994, s. 24-25.

⁷ Rıfki Melül Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1965, s. 26.

⁸ İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.155.

⁹ Erünsal, *a.g.e.*, s. 301.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif Mektubi Kalemî (MF.MKT.) 429/3, 2 Rebülâhîr 1316/20 Ağustos 1898; Günümüzde Mehmed Ağa Camii Kütüphanesi Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Bkz. Nevzat Kaya, "Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserleri", 2006, s. 92-93.

<http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/handle/11352/761#sthash.ME49YZH3.dpbs>

¹¹ BOA., Hatt-ı Hümayun (HAT.) 1563/2, 8 Cemâziyelâhîr 1239/9 Şubat 1824.

¹² BOA., İrade Dahiliye (İ.DH.) 620/43132, 7 Receb 1287/3 Ekim 1870.

¹³ Belgede, meşruta binasının daha önceki binanın enkazından kalan kullanılabilir durumdaki kapı, çerçeve,

gerekli izin verilmiştir.¹⁴

13 Ocak 1890 tarihli belgeye göre daha önceki bir tarihte cami bünyesinde 15.022 kuruşluk bir masrafla onarım yapıldığı hâlde 6491 kuruşluk bir masrafla caminin bazı yerlerinin yeniden onarılmasının gerektiği anlaşılmaktadır.¹⁵ 19 Mart 1890 tarihli belgede onarımın gerçekleşmesi uygun görülmüştür.¹⁶

Sultan Abdülhamid dönemindeki onarım faaliyetleri sırasında, cami ile birlikte, arşiv belgelerinde “dergâh”¹⁷ olarak isimlendirilen tekke yapısında da birtakım onarımların gerçekleştiği görülmektedir. 23 Eylül 1892 tarihli belgeden cami ve dergâhın 22.086 buçuk kuruşluk bir masrafla onarımının yapılması konusunda gerekli izin verilmiştir.¹⁸ Ancak 1 Kasım 1894 tarihli belgeden¹⁹ öğreniyoruz ki yapılan münakasa sonucu onarımın maliyetinin 21.470 buçuk kuruşa düşürülerek görevin müteahhid Serkis Kalfa’ya²⁰ verilmesi istenmiştir. Serkis Kalfa’nın daha başka onarımların da gerektiğini bildirmesi üzerine, yapılan münakasa sonucu 8191 kuruşluk masrafla bu işlemin gerçekleşeceği tespit edilmiştir. Ayrıca, 1894 depremi²¹ esnasında caminin minaresinin petek bölümünde yarıklar oluştuğu tespit edilmişse de bu onarımın hariç tutulmasına karar verilmiştir. 21 Kasım 1894 tarihli belgeye göre caminin ve dergâhının yapılan münakasalar sonucu, 29.661 buçuk kuruşluk masrafla onarılması için gerekli izin verilmiştir.²²

Caminin 1894 yılı depreminde olması muhtemel yarık yerlerinin, yapılan keşifler sonucunda toplam 6473 kuruşluk bir masrafla onarılabileceğinin tespit edilmesi üzerine, 18 Ağustos 1898 tarihli belgeden de onarım için gerekli iznin verildiği anlaşılmaktadır.²³ Mehmed Ağa Camii’nde gerçekleştirilen ve Sultan II. Mahmud,

kafes, kiremit ve taş gibi malzemeler kullanılarak 2 katlı olarak yeniden inşa edilmesi gerektiği ve bu inşaatın da 10.900 kuruşluk bir masrafla gerçekleştirilebileceği konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir.

BOA., İrade Şûra-yı Devlet (İ.Ş.D.) 60/3440, 14 Şaban 1299/1 Temmuz 1882.

¹⁴ BOA., İ.Ş.D. 60/3440, 10 Ramazan 1299/26 Temmuz 1882.

¹⁵ BOA., İ.Ş.D. 99/5907, 21 Cemâziyelevvel 1307/13 Ocak 1890.

¹⁶ BOA., İ.Ş.D. 99/5907, 27 Receb 1307/19 Mart 1890.

¹⁷ M. Baha Tanman’a göre “İstanbul ve çevresinde karşılaşılan tarikat yapıları kaynaklar ve kitabelerde ‘asitâne, dergâh, hankâh, zâviye’ gibi çeşitli terimlerle anılmaktadır. Ayrıca ‘gülşenihane, mevlevîhane, kadirîhane, kalenderhane’ gibi belirli bir tarikatın ya da meşrebin tekkelerini ifade eden terimler de mevcuttur. Söz konusu terimlerden ‘dergâh, hankâh ve tekke’nin ne belirli bir tarikata, ne herhangi bir fonksiyon farklılığına ne de bunlardan kaynaklanabilecek bir mimari tipe tekabül ettiği söylenemez.” Bkz. M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990, s.496.

¹⁸ BOA., İrade Evkaf (İ.EV.) 1/36, 1 Rebûleevvel 1310/23 Eylül 1892.

¹⁹ BOA., İ.EV. 8/25, 2 Cemâziyelevvel 1312/ 1 Kasım 1894.

²⁰ Müteahhidin adı Serkis Kalfa olarak şu belgede geçmektedir: BOA., Şûra-yı Devlet (Ş.D.) 132/29, 9 Cemâziyelâhir 1312/ 8 Aralık 1894.

²¹ 1 Kasım 1894/ R. 20 Teşrinievvel 1310 ve 8 Aralık 1894/R. 26 Teşrinisâni 1310 tarihli belgelerde geçen ve minarenin zarar gördüğü söylenen deprem, Osmanlıların son dönemlerinde İstanbul’da görülen en şiddetli deprem olarak tarihe geçen 1894 zelzelesidir. Rumi 1310 yılı Haziran ayının 28. günü meydana gelen deprem “1310 Zelzelesi” diye bilinmektedir. Bu deprem, ögle vakti müezzinlerin minarelerde ezan okuduğu bir sırada meydana gelmiştir. İstanbul’da birçok binanın zarar görmesine neden olmuştur. Bkz. Mustafa Cezar, “Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler”, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1963, s. 392.

²² BOA., İ.EV. 8/25, 22 Cemâziyelevvel 1312/21 Kasım 1894.

²³ BOA., İ.EV. 19/41, 30 Rebûleevvel 1316/18 Ağustos 1898.

Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid dönemlerine ait olan bu onarımlar, camiye verilen önemi göstermekte olup yapının sağlam bir şekilde günümüze ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

1. Taş Malzemenin Kullanımı

Mimar Davud Ağa'nın ilk önemli eseri olan Mehmed Ağa Camii, avlu içinde yer almakta olup, kare plânlı bir harime sahiptir. Sekiz adet duvar payesine dayanan kemerler üzerinde, sekizgen tabana oturan ve tromplarla geçişi sağlanan 11.80 m. çapında²⁴ bir kubbeye örtülüdür. Davud Ağa bu eserinde, ustası Mimar Sinan'ın kare plân içinde sekiz dayanaklı caminin küçük ölçüde bir uygulamasını gerçekleştirmiştir.²⁵ Caminin dış duvarları üç sıra tuğla ve bir sıra taş olarak almaşık örgülü iken beş birimli son cemaat yeri düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Duvar örgüsünde ve minaresinde, Mimar Sinan'ın eserlerinde olduğu gibi küfeki taşının²⁶ kullanıldığı görülmektedir. Dönemin eserlerinde kesme taş duvar örgü kullanımı, yapının önemi ve ayrılan mali imkânlarla bağlı olarak değişmektedir. Sultanların ve büyük devlet adamlarının yaptırdığı yapılarda ve özellikle külliye içinde işlevsel açıdan en önemli yapı olan camilerde, beden duvarları ve ayakların kesme taş örgülü oldukları dikkati çekmektedir.²⁷

16.yüzyıl Osmanlı mimarlığında küfeki taşının kullanılmasının yanı sıra, mimari unsurlarda yaygın şekilde Marmara mermerinin de kullanıldığı görülmektedir. Marmara Denizi'nde bulunan Marmara Adası'nın kuzeyindeki Saraylar köyü civarında yer alan ve Antik dönemden günümüze değin işletilmekte olan ocaklardan çıkartılan Marmara mermeri, ufak-orta taneli oldukça dayanımlı bir yapı malzemesidir.²⁸

²⁴ Kuran, *a.g.e.*, s. 223.

²⁵ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 303.

²⁶ “Bakırköy kalkerı, Maktralı kalker gibi isimler de alan küfeki taşı, İstanbul Avrupa yakasında Davutpaşa ile Küçükçekmece arasında Üst Miyosen Jeolojik dönemine ait tabakalarda çıkarılmakta olan bol makro fosilli bir kireçtaşıdır. Önemli ocaklar Zeytinburnu, Haznedar çiftliği, Safraköy ve Küçükçekmece'de bulunmaktadır. Çeşitli ocaklarda işletme profillerinde yatay görünümlü katmanlar hâlinde ve farklı kalınlıklarda olabilmektedir. Kalın katmanlardan iri bloklar yapılarda işlenmiştir. Özellikle yapısal kullanımda karşımıza çıkan küfeki taşının, ocaktan çıkarıldıktan sonra kolay işlenmesi ve havayla temastan sonra bünyesine karbondioksit alarak ikincil bir hidratasyonla sertliğinin artması, dayanıklılık kazanması özelliği ile tercih edildiği düşünülmektedir.”

Bkz. Kadriye Figen Vardar, “Rüstem Paşa Camii Taş Süslemelerinin Değerlendirilmesi”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 27/1, İstanbul, 2017, s. 372. Ayrıca bkz. Sinan Öngen, “Tarihi Yapıların İncelenmesinde ve Restorasyonunda Petrografinin (Kayaç Bilim) Önemi”, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, S.14, İstanbul, 2012, s. 38; O. Serkan Angı, “İstanbul Tarihi Yarımada'daki Antik Yapılarda Kullanılan Doğal Taşlar ve Korunmuşluk Durumları”, *II. Uluslararası Mermer ve Doğal Taşlar Kongresi Bildirileri*, (http://www uluslararastaskongresi.com/dokuman/2010_Kongre_Bildirileri.pdf);

Ergin Arıoğlu ve Nihal Arıoğlu, “Mimar Sinan'ın Seçtiği Taş: Küfeki ve Çekme Dayanımı”, s. 1023, (<http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/12690.pdf>)

²⁷ Bkz. Kemal Erguvanlı, Zeynep Ahunbay, “Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Eserlerinde Kullandığı Taşların Mühendislik Jeolojisi ve Mimari Özellikleri”, *Mühendislik Jeolojisi Bülteni*, S.11, İstanbul, 1989, s. 114; Zeynep Ahunbay, “Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme”, *Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, c. 1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1988, s. 533-535.

²⁸ “Latince adı Marmor Proconnesium olan Marmara mermeri, beyaz renkli, orta boyda kalsit kristallerinden oluşan sıkı dokulu metamorfik kökenli bir kayadır. Marmara Adası'nın belirli bölgelerinde mermerler homojen olsa bile adanın kuzey taraflarında Saraylar köyü yakınındaki ocaklarda damarlı bir yapı ön plana çıkmaktadır. Damarlı kısımlarda kalsit dışında kuvars, dolomit, epidot, klorit gibi renkli mineraller mermere güzel bir görünüm sağlamaktadır. Bizans döneminde daha çok bu bölgede çalışıldığı o zamana

Marmara Adası mermer ocaklarının Justinianos dönemine (527-565) dek Romalılar ve Bizanslılar tarafından işletilmiş olduğu ve uzun bir kesintiden sonra 16. yüzyılda Osmanlılar tarafından yeniden işletilmeye başlandığı bilinmektedir.²⁹ Bu dönemde, özellikle İstanbul'da inşa edilen yapılarda kullanılmış olan Marmara mermerleri, hem yeni üretim hem de devşirme olarak iki tipte karşımıza çıkmaktadır. Süleymaniye inşaat defterlerinde ve ilgili yazışmalarda Marmara Adası'ndaki ocaklardan mermer getirildiğine ilişkin belge yer almamaktadır.³⁰ Ömer Lütfi Barkan'ın sunduğu yazışmalardan adı geçen Aydıncık (bugünkü Edincik) mermerinin bir kısmının "Temaşalık" olarak geçen eski Kyzikos kentinden devşirme olarak bir kısmınınsa yeni üretim olarak Marmara Adası'ndan gelen Marmara mermeri olduğu anlaşılmaktadır.³¹

16.yüzyılda Marmara Adası'nda düzenli bir mermer üretiminin olmadığı görülmektedir. Devletin üretimi doğrudan kendi eliyle örgütlenmediği ancak gerek duyulduğu zaman, yörenin kadısına hüküm yazıldığı, para, malzeme ve uzman gönderilerek kalıntıların incelendiği, yeterli malzeme bulunmadığı zaman ocaktan yeni çıkarım yapıldığı öğrenilmektedir. Marmara Adası Edincik kadısının kaza alanına girmekte olduğundan, İstanbul'dan gelen mermer istekleriyle ilgili hüküm de Edincik kadısına yazılmakta idi. Ancak 17. yüzyıla gelindiğinde eski kalıntılardan devşirmekten çok Marmara mermeri ocaklarının doğrudan devlet eliyle işletilmeye başlanmasıyla gerekli tüm mermerin ocaktan çıkarılmasına yönelinmiştir. Bununla birlikte Marmara Adası ocaklarının işletiminin düzenli olmadığı zamanlarda devşirme malzeme aramaktan vazgeçilmediği anlaşılmaktadır. Osmanlı mimarlığında devşirme malzemenin sadece Antik ve Bizans dönemi kalıntılarında değil eski Osmanlı yapılarından da elde edildiği bilinmektedir.³²

Marmara mermeri, taş işlemeciliğini incelemekte olduğumuz Mehmed Ağa Camii'nde etkili bir yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Camide, Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren gelenek olan, mermer minberin³³ yanı sıra mihrapta (Resim 1), taçkapıda, mahfil korkuluklarında, kapı ve pencere sövelerinde, kemerlerde, sütunlarda, sütun başlık ve kaidelerinde ve kitabelerde beyaz Marmara mermerinin yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Sütunların Bizans mimarisinden devşirme, diğer öğelerin ise Osmanlı döneminde işletilen ocaklardan elde edilen Marmara mermerinden yapıldığı düşünülmektedir.

ait yapılardan anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde daha çok çalışılmış bir bölge olan Saraylar köyünden güneye doğru olan ocaklardaki beyaz mermerlerin genellikle, grafitten oluşan siyah renkli oldukça dar katmanlarla kesildiği gözlenmektedir. Mermerin bu özelliği mimaride kullanılan elemanlara süslemeli bir özellik kazandırmıştır."²⁹

Bkz. Vardar, *a.g.e.*, s. 372-373; Öngen, *a.g.e.*, s. 40-41.

²⁹ Uğur Tanyeli ve Gülsün Tanyeli, "Osmanlı Mimarlığında Devşirme Malzeme Kullanımı (16-18. yüzyıl)", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.4, İstanbul, 1989, s. 23; ayrıca bkz. Nuşin Asgari, "Roman and Early Byzantine Marble Quarries of Proconnesus", *The Proceedings of The Xth International Congress of Classical Archaeology*, Vol. 1 (Ankara-İzmir 23-30/IX/1973), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s. 469.

³⁰ Ömer L. Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, c. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 356.

³¹ Tanyeli ve Tanyeli, *a.g.e.*, s. 24; Barkan, *a.g.e.*, c. 2, Ankara, 1979, s. 38, Belge no. 81.

³² Tanyeli ve Tanyeli, *a.g.e.*, s. 24-25.

³³ Yıldız Demiriz, "Sinan'ın Mimarisinde Bezeme", *Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, c. 1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1988, s. 469-470.

Mehmed Ağa Camii, taş işlemeciliği açısından döneminin karakteristik özelliklerini taşımakta, sınırlı da olsa renkli taş süslemeciliği açısından önem taşıyan devşirme malzemelerle karşımıza çıkmaktadır. Son cemaat yerindeki kapı kemerinde beyaz Marmara mermerinin serpantin breşi ile atlamalı şekilde ve geçme tekniğinde birleştirilerek kullanıldığı görülmektedir (Resim 2). Roma döneminin en çok kullanılan taş türlerinden birisi olan serpantin breşi, Yunanistan'ın Larissa Bölgesi'nde Roma ve Bizans döneminde olduğu gibi günümüzde de hala işletilmekte olan Casambala ocaklarından çıkarılmaktadır. Serpantin breşi, iyi cila tutması ve estetik özellikler taşıması nedeniyle çok değerli bir yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴

2. Taş Süslemeler

Mehmed Ağa Camii'nde görülen taş süslemelerde devşirme malzeme ile oluşturulan renkli taş süslemelerin sınırlı olmasına rağmen, mimarlık unsurlarında yer alan geometrik süslemeler, bitkisel süslemeler, yazılar ve mimarlık biçimleriyle oluşturulan süslemeler yapının anıtsal ifadesini güçlendirmiştir.

Geometrik süslemeler, zenginleştirilmiş geometrik biçimlerden oluşan kompozisyonlar hâlinde, özellikle İslamiyet ile birlikte anıtların iç ve dış bezemelerinde yer almıştır. Türk-İslam anıtlarında mimariyi süsleyici bir tarz olarak kullanılan bu biçimler, kırık ve düz çizgiler, yıldız, çokgen gibi biçimlerin birleşmesiyle oluşturulmaktadır.³⁵ Geometrik süslemeler, Selçuklu mimarlığının taş eserlerinde, yapıların taç kapılarında hâkim unsur olarak görülürken, Osmanlı mimarlığında minberler, tavanlar, parmaklıklar, yer döşemeleri, minare şerefeleri ve kabalar gibi yapı ayrıntılarında karşımıza çıkmaktadır.³⁶

Mehmed Ağa Camii taş süslemelerinde, geometrik motifler özellikle, özenli bir işçiliğe sahip olan minberinde görülmektedir. Yoğun süslemeleri ile dikkati çeken minber, yapıya verilen önemi gösterir niteliktedir. Dikdörtgen bir kaide üzerine, genellikle 45 derecelik bir gönye şeklinde kurulan minberin³⁷ geometrik süslemeleri, merdiven korkuluğu, yan aynalık panosu ve köşk korkuluğunda karşımıza çıkmaktadır. Sonsuzluk prensibi içinde oluşturulan geometrik desenler, ongen geçmelerle beşli yıldız şeklinde merdiven korkuluğunda ve yan aynalık şebekesinde (Resim 3), onikigen geçmelerle beşli yıldız şeklinde köşk korkuluğunda yer almaktadır. Kadınlar mahfili katındaki korkuluk şebekeleri de aynı kompozisyonun bir parçası olarak görülmektedir. Kafes oyma tekniğiyle oluşturulan süslemeler, taş veya mermer levhaya çizilen kompozisyonların ara yüzeylerinin oyularak boşaltılması yöntemiyle elde edilmektedir. Minare şerefe korkuluğunda yer alan, onikigen geçmelerle altılı yıldız şeklinde oluşturulan geometrik süslemede de aynı tekniğin uygulandığı görülmektedir.

³⁴ Öngen, *a.g.e.*, s. 39; Latince adı *Verdo Antico* olan taşın kısaca oluşum süreci: “Casambala bölgesi yer mantosuna ait ultramafik kayaların geniş alanlara yayıldığı bir bölgedir. Bu bölgedeki kayaların breş dokusu kazanmasında ana rolü bu fay kuşakları oynamıştır. Bu süreçte, zeytin yeşili renkli serpantin ve siyah renkli ultramafik kaya parçaları ve sonradan karbonatlı suların bıraktığı magnezyumlu karbonat minerallerinin oluşturduğu parçalar eklenmiştir.” Bkz. Vardar, *a.g.e.*, s. 374.

³⁵ Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler. Selçuklu Çağı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 7.

³⁶ Aziz Doğanay, “Taş İşçiliği ve Profiller”, *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Ed. Selçuk Mülayim, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 177.

³⁷ Doğanay, *a.g.e.*, s. 169.

Osmanlı mimarlığında geometrik motifli süslemelerin yanı sıra, bitkisel karakterli kıvrık dallı rumi süslemeler de önemli ölçüde yer almıştır. Mehmed Ağa Camii taş süslemelerinde görülen rumili kompozisyonlar, mihrapta, minberin çeşitli bölümlerinde ve yapıdaki bazı ayrıntılarda karşımıza çıkmaktadır. Mihrap tepeliğinde yer alan ve zeminin oyulması ile elde edilen kabartma tekniğinde kıvrık dallı rumi süslemeler boya ile kaplı olup özenli bir işçilikle ortaya konulmuştur (Resim 4). Minberin yan aynalık bordüründe (Resim 3), aynalık altı dilimli kemer köşeliklerinde (Resim 5), aynalık altı üçgeninde (Resim 6), köşebentte (Resim 7), köşk kemer köşeliğinde, köşk altı panosunda ve geçit kemer köşeliğinde (Resim 8) kıvrık dallı rumiler ve yer yer palmet motifleriyle oluşturulan yoğun süslemeli taş işçiliği karşımıza çıkmaktadır. Benzer süsleme anlayışı, caminin çini kaplamaları ve kalem işi süslemelerinde de yer almaktadır.

Minber kapısının tepelik bölümü, ortasından palmet çıkan bulutların kollarının birleşerek oluşturduğu ters palmet dizileriyle süslenmiştir (Resim 9). Türk süsleme sanatlarında önemli bir yeri olan “bulut” motifinin Çin kaynaklı olduğu düşünülmekle birlikte Türklerin gerek kullanılış tarzları gerekse çizim şekilleri açısından bulut motifini doğadan esinlenerek oluşturuldukları görüşü de benimsenmektedir.³⁸ Çin bulutu motifleri, özellikle tezhip, çini, halı, kumaş ve işlemler olmak üzere süsleme sanatlarının pek çok alanında görülmektedir. Mehmed Ağa Camii'nin minberinde mermer işlenmiş olarak yer alan motifler, mihrabın iki yanında yer alan, rumili kıvrımlı süslemeler ve natüralist motiflerin hâkim olduğu çini panoların³⁹ bordürlerindeki Çin bulutu motifleriyle üslup birliği sağlamaktadır.

Mehmed Ağa Camii dışkapı söve konsolundaki kıvrık dallı rumilerle oluşturulan, palmet motifli uç süslemeli dilimli madalyon (Resim 10), son cemaat yeri sütun başlığında yer alan natüralist üslupta çiçek motifleri (Resim 11) ve mihrapta yer alan üsluplaştırılmış gül biçimli öğeler (Resim 4) ayrıntılarda da olsa, yapının taş süslemelerinin estetik açıdan taşıdığı değeri ortaya koymaktadır.

Yazılar, Mehmed Ağa Camii taş süslemelerinde sülüs yazı olarak özellikle yapının inşa kitabesinde ve ayet kitabeleri başta olmak üzere dinî içerikli kitabeler hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yapının çini kaplamaları ve kalem işi süslemelerinde de yazının etkili şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Avlu kapısı üzerinde yer alan, mermer üzerine kazıma tekniğinde sülüs hatla yazılı inşa kitabesi şu şekilde okunmaktadır:

*“Abd-i dâ’î-i Hân Murâd-ı cihân
Ol Mehmed Ağa hoş haslet*

*A’nî dârü’s-sa’âde ağası
Bunca hayrâta sarf idüb himmet*

³⁸ İnci A. Birol, Çiçek Derman, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2011, s. 153.

³⁹ Mehmed Ağa Camii'nin alt pencerelerini taçlandıran ve mihrabın iki yanını kuşatan çini panoların bazıları 16. yüzyıl İznik ve Kütahya, bazıları da 18. yüzyıl Tekfur Sarayı üretimi çiniler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. M. Baha Tanman, “Osmanlı Dönemi Eserleri”, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, Fatih Belediyesi Yayını, İstanbul, 1989, s. 95.

*Kıldı bu câmi '-i şerîfi binâ
Oldı mucmû 'a-i câmi 'i rahmet*

*Sâhibine bu hayrı hazret-i Hakk
İde yârın vesîle-i cennet*

*Gâfiri Hakk anın şefi 'i Rasûl
Kıla bunda ferâ 'iz ve sünnet*

*Müstecâb olsa nola bunda du 'â
Ehl-i islâma kible-i hâcet*

*Oldı mi 'mârı Kâmil Dâvud
Yapdı cân ile derc idüb san 'at*

*Didi Âsârî târihin hâtf
Beyt-i Hâdî ve câmi '-i ümmet" (H.994/1585-1586).⁴⁰*

Kitabe yapının banisi, inşa tarihi ve mimarı hakkında bilgi vermektedir (Resim 12).

Mehmed Ağa Camii'nin taç kapısında olduğu gibi mihrapta yer alan mermer kitabeler, hem dinî içeriği hem de süsleyici özelliği ile yapının anıtsal etkisini arttırmaktadır. Kapının mukarnaslı kavsarasının alt sırasındaki kitabeler iki bölüm hâlinde yer almaktadır. Üst bölümde, "Hüvellahillezî el-Bakî" ifadesi ile aynalı tipte yazı süsleme, alt bölümde de "Kalallahû tebâreke ve te'âlâ" ifadesi ile başlayıp Me'âric Süresi'nin 34. ve 35. ayetleriyle devam eden yazı süsleme, mermer üzerine kazıma tekniğinde işlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim 13).

Caminin mihrap nişi, mukarnaslı kavsara üstünde yer alan "Kalallahû subhânehu ve te'alâ" ifadesi ile başlayan ve Âl-i İmrân Süresi'nin 39. ayetinin ilk bölümünün yazılı olduğu kitabe ile taçlanmaktadır (Resim 4). Ayrıca, mihrap nişinin kavsarası altında yer alan kartuşlarda, Allah'ın esma ve sıfatları yazılıdır. En sağdaki kartuşta "Ya Hannân" ifadesi ile başlayan kitabeler, "Ya Mennân, Ya Deyyân", "Ya Sübhân", "Ya Sultân" (Resim 14), "Ya Gufrân", "Ya Rahmân" diye devam etmekte ve "Ya Emân" ifadesiyle son bulmaktadır (Resim 1).

16. yüzyılın karakteristik süsleme özelliklerini taşıyan Mehmed Ağa Camii minber kapısının aynalık bölümünde yer alan, "Lâ ilahe illallah Muhammeden Resulullah" yazılı sülüs hatlı mermer kitabe, kazıma tekniğinde uygulanmış, bir diğer dinî içerikli yazı örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim 15).

16. yüzyıl İstanbul camilerinde yaygın kullanımı ile dikkati çeken mimarlıkla ilgili süsleme unsurları Mehmed Ağa Camii taş süslemelerinde de yer almaktadır. Yapı elemanı olmanın yanı sıra süsleme özelliği gösteren bu unsurlar, mukarnas, kum saati kaide ve başlıklı köşe sütunları ve kemerler şeklinde görülmektedir. Renkli taş işleciliği konusunda ele alınan ve kapı kemerlerinde yer alan geçmeli kemer taşları da bu gruba dahil olup, süslemeli yapı elemanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam mimarlığının geometrik tasarımından kaynaklanan mukarnas süsleme, Türk mimarlığında yaygın bir şekilde kullanılmış ve biçimsel olarak zenginleşmiş

⁴⁰ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi ve diğerleri, a.g.e., s. 263.

ve olgunlaşmıştır.⁴¹16. yüzyıl Osmanlı mimarlığında genel olarak, taçkapı ve mihrap kavsaraları, sütun başlıkları, kapı söveleri, kemer üzengi taşları, bordürler, minareler ve yapı duvarlarında yer alan mukarnas süsleme, belirli bir düzende, yontma tekniği ile oluşturulan prizmatik öğelerin ortaya koyduğu hacim ve ışık gölge değerleri ile güçlü bir plastik ifade taşımaktadır.

Mehmed Ağa Camii'nin taçkapı (Resim 13) ve mihrap kavsaralarında (Resim 16), minberinde, son cemaat yeri sütun başlıklarında (Resim 11) ve mimari elemanların ayrıntılarında mermere uygulanan mukarnas süsleme, minarenin şerefe konsolunda küfeki taşına uygulanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, iç mekânda da trompların altındaki kemerlerin aralarının mukarnasla doldurulduğu görülmektedir.

Türk mimarlığında genellikle mihrap ve taçkapı köşelerine yerleştirilen ve kaideleri ile başlıklarının kum saati biçiminde olma özelliği ile dikkati çeken sütunceler, Mehmed Ağa Camii'nde de karakteristik görünümleri ile yer almışlardır. Mermerden yontma tekniğinde oluşturulan bu işlevsel öğeler, mihrapta yivli süslemeli (Resim 17), taçkapıda palmet süslemeli başlıklı ve kaideli ve minber kapısında küçük ölçülerde olma özelliği ile dikkat çekmektedir. Ayrıca, mihrapta (Resim 4) ve taçkapıda dış kenarları sınırlayan unsurlar olarak da iri sütunceler yer almaktadır. Özellikle mihrapta, mukarnaslı kaideli ve başlıklı olan köşe sütunceleri dönemin karakteristik uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mehmed Ağa Camii'de görülen kemer uygulamaları da çeşitlilik göstermekte olup dışkapı ve minareye çıkılan bölümün kapı açıklıklarında geçmeli basık kemerler yer almaktadır (Resim 2). Aynı tipte kemer uygulaması, kadınlar mahfiline geçilen kapılarda da karşımıza çıkmaktadır. İç tarafta kaş kemer uygulaması görülmekte ve içkapı açıklığı da kademeli tipte kemer şeklinde değerlendirilmektedir. Ayrıca minberin kapısında (Resim 15) ve geçit bölümünde (Resim 8) görülen sivri kemer açıklıkları ve aynalık altı geçidinde dilimli kemer uygulamaları (Resim 5), ayrıntılardaki süsleme unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapının çini süslemelerinde yer alan panolarda da dilimli kemer uygulaması görülmektedir.

Sonuç

Mimar Davud Ağa, Türk mimarlığının klasik üslubuna bazı yenilikler getirmiş olmakla birlikte, Mehmed Ağa Camii'nde olduğu gibi Mimar Sinan geleneğini sürdüren usta bir mimar olmuştur. Mehmed Ağa Camii plân özelliğinin yanı sıra taş malzemenin işlenmesi konusunda da 16. yüzyılın ve özellikle Mimar Sinan dönemi eserlerinin karakteristik özelliklerini yansıtan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa'nın inşa ettirdiği küçük ölçülerdeki yapının, mimari unsurlarındaki özenli taş işçiliği, çini süslemeleri ve bazı bölümlerinde gerçekleştirilen onarımlar, önem taşıyan bir eser olduğunun göstergesidir.

Mehmed Ağa Camii duvar örgüsünde kullanılan küfeki taşı, Antik dönem ve Bizans dönemi yapılarından devşirme malzeme olarak, geçmeli kemer taşlarında kullanılan serpantin breşi ve yapıda pek çok mimari unsurda karşımıza çıkan Marmara mermeri, elde edilişi ve işlenmesi konusunda 16. yüzyılın genel özelliklerini taşımaktadır.

⁴¹ Ayla Ödekan, "Mukarnas Bezeme", *Mimar Başu Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, c. 1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1988, s. 475.

Mehmed Ağa Camii'nde mimarlığa bağlı olarak gelişim gösteren taş işlemeciliğinde yoğun şekilde Marmara mermerinin kullanıldığı görülmektedir. Marmara mermerinin eser üzerindeki dağılımına baktığımızda taçkapı, mihrap, minber, mahfil korkulukları, kapı ve pencere söveleri, kemerler, sütunlar, sütun başlık ve kaideleri ve kitabeler dikkati çekmektedir. Taş süslemelerde kabartma, kazıma, kafes oyma, yontma, geçme ve boyama tekniklerinin geleneksel yöntemlerle uygulandığı görülmektedir. Süslemelerde, sınırlı ölçüdeki renkli taş işlemeciliğinin yanı sıra geometrik süslemeler, bitkisel süslemeler, yazılar ve mimarlık biçimleriyle oluşturulan süslemeler yer almaktadır.

Mehmed Ağa Camii'nde anıtsal girişi sağlayan taçkapı, mihrap ve yukarıda adı geçen teknik ve süsleme özelliklerinin birçoğunu kendisinde toplayan minber, yoğun süslemeli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Geometrik motifli düzenlemelerin yanı sıra, rumili kıvrımlı dallar, palmetler Çin bulutları ve yazılar, yapının diğer süslemeleri olan çini ve kalem işi örnekleriyle uyum içinde yer almaktadır. Yazılar, süsleyici özelliklerinin yanı sıra dinî içerikleri ve belge niteliğinde olma özellikleri ile farklı bir öneme sahiptir. Mukarnas ögesi, yapının genelinde, taçkapı, mihrap, minber, sütun başlıkları ve sütuncelerde etkili bir unsur olarak yerini almıştır. Kemerler çeşitlik içerisinde ve özellikle kapı açıklıklarında karşımıza çıkmaktadır.

Mehmed Ağa Camii taş süslemelerinde geleneksel teknik ve süsleme özelliklerinin hâkim olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- AHUNBAY, Zeynep, “Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme”, *Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, 2 cilt, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1988, s. 531-538.
- ALTINDAĞ, Ülkü, “Dârüssaâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul, 1994, s. 1-3.
- ANGI, O. Serkan, “İstanbul Tarihi Yarımada’daki Antik Yapılarda Kullanılan Doğal Taşlar ve Korunmuşluk Durumları”, *II. Uluslararası Mermer ve Doğal Taşlar Kongresi Bildirileri*, s. 259-274.
(http://www uluslararasitaskongresi.com/dokuman/2010_Kongre_Bildirileri.pdf)
- ARIOĞLU, Ergin-Nihal ARIOĞLU, “Mimar Sinan’ın Seçtiği Taş: Küfeki ve Çekme Dayanımı”, s. 1021-1034. (<http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/12690.pdf>)
- ASGARİ, Nuşin, “Roman and Early Byzantine Marble Quarries of Proconnesus”, *The Proceedings of The Xth International Congress of Classical Archaeology*, Vol. 1 (Ankara-İzmir 23-30/IX/1973), 2 cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s. 467-480. (Plates 135-142)
- ASLANAPA, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986.
- Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâtî’ Efendi ve Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü’l-Cevâmî İstanbul Camileri ve Diğer Dini - Sivil Mi’ mari Yapılar*, Haz. Ahmed Neziğ GALİTEKİN, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.
- BARKAN, Ömer L., *Süleymaniye Cami ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, 2 Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972-1979.
- BİROL, İnci A.- Çiçek DERMAN, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2011.
- CEZAR, Mustafa, “Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler”, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1963, s. 328-392.
- DEMİRİZ, Yıldız, “Sinan’ın Mimarisinde Bezeme”, *Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, 2 cilt, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1988, s. 465-475.
- DOĞANAY, Aziz, “Taş İşçiliği ve Profiller”, *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Ed. Selçuk MÜLAYİM, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 151-178.
- ERGUVANLI, Kemal ve Zeynep AHUNBAY, “Mimar Sinan’ın İstanbul’daki Eserlerinde Kullandığı Taşların Mühendislik Jeolojisi ve Mimari Özellikleri”, *Mühendislik Jeolojisi Bülteni*, S. 11, İstanbul, 1989, s. 109-114.
- ERÜNSAL, İsmail E., *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- EYİCE, Semavi, “Dâvud Ağa”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul, 1994, s. 24-26.
- KAYA, Nevzat, “Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserleri”, 2006, s. 88-93.
<http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/handle/11352/761#sthash.ME49YZH3.dpbs>
- KURAN, Aptullah, *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “1869’da Faal İstanbul Medreseleri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 7-8, İstanbul, 1977, s. 277-392.
- Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, 4 cilt, Haz. Nuri AKBAYAR, Eski Yazıdan Akt. Seyit Ali KAHRAMAN, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- MERİÇ, Rıfki Melül, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I Mimar Sinan’ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1965.
- MÜLAYİM, Selçuk, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler Selçuklu Çağı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- ÖDEKAN, Ayla, “Mukarnas Bezeme”, *Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, c. 1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1988, s. 475-478.
- ÖNGEN, Sinan, “Tarihi Yapıların İncelenmesinde ve Restorasyonunda Petrografinin (Kayaç Bilim) Önemi”, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, S. 14, İstanbul, 2012, s. 38-42.
- TANMAN, M. Baha, “Osmanlı Dönemi Eserleri”, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, Fatih Belediyesi Yayını, İstanbul, 1989.
- TANMAN, M. Baha, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990.
- TANYELİ, Uğur ve Gülsün TANYELİ, “Osmanlı Mimarlığında Devşirme Malzeme Kullanımı (16-18. Yüzyıl)”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 4, İstanbul, 1989, s. 23-31.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.
- VARDAR, Kadriye Fiğen, “Rüstem Paşa Camii Taş Süslemelerinin Değerlendirilmesi”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 27/1, İstanbul, 2017, s. 367-393

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

- Hatt-ı Hümayûn (HAT.) 1563/2
İrade Dahiliye (İ.DH.) 620/43132
İradeŞûra-yı Devlet (İ.ŞD.) 60/3440; 99/5907
İrade Evkaf (İ.EV.) 1/36; 8/25; 19/41
Maarif Mektubi Kalemî (MF.MKT.) 429/3
Şûra-yı Devlet (ŞD.) 132/29

RESİMLER*

Resim 1. Mihrap Nişi

Resim 2. Son Cemaat Yeri ve Kapı Kemerı

* Resimlerin tamamı Yrd. Doç. Dr. Kadriye Figen Vardar 'ın arşivine aittir.

Resim 3. Minber Merdiven Korkuluğu, Yan Aynalık

Resim 4. Mihrap Tepeliği, Kitabe

Resim 5. Minber Aynalık Altı Geçidi Kemerı

Resim 6. Minber Aynalık Altı Üçgeni

Resim 7. Minber Kõşebenti

Resim 8. Minber Kõşk Altı Panosu, Geçit Kemerli

Resim 9. Minber Kapı Tepeliği

Resim 10. Dışkapı Söve Konsolu

Resim 11. Son Cemaat Yeri Sütun Başlığı

Resim 12. İnşa Kitabesi

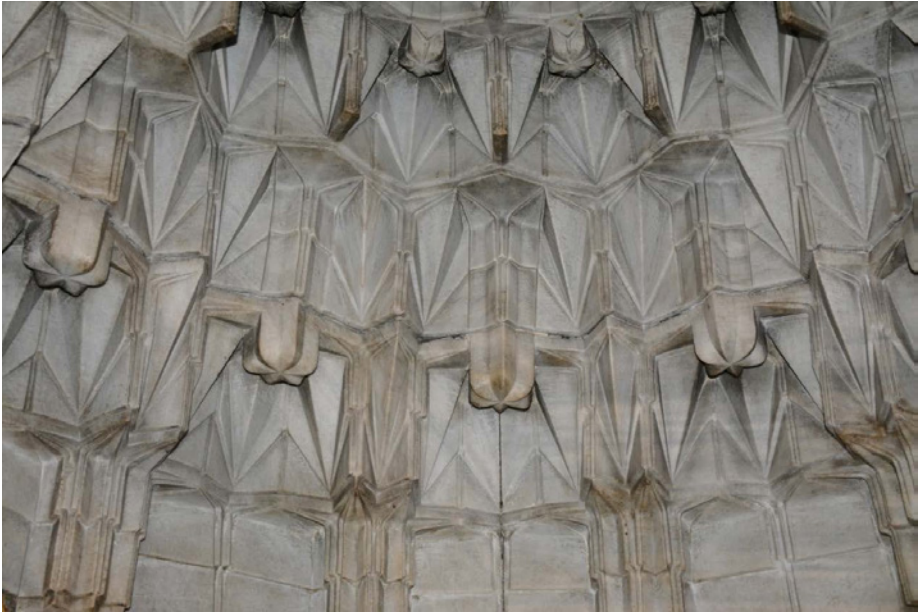
Resim 13. Taçkapı

Resim 14. Mihrap Kitabe Kartuşu

Resim 15. Minber Kitabe

Resim 16. Mihrap Mukarnas Kavsarası

Resim 17. Mihrap Köşe Sütuncesi Başlığı